

ژئوپلیتیک دریایی ایران

(مفاهیم، ظرفیت‌ها، راهبردها)

مؤلفان:

محمود واثق

سیدمسعود کمال‌علوی

انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران

۱۴۰۳

سرشناسه	: واثق، محمود، ۱۳۳۹
عنوان و نام پدیدآور	: ژئوپلیتیک دریایی ایران (مفاهیم، ظرفیت‌ها، راهبردها) مؤلفان محمود واثق، سیدمسعود کمال علوی.
مشخصات نشر	: تهران: ارتش جمهوری اسلامی ایران، دانشگاه فرماندهی و ستاد، انتشارات دافوس، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری	: ۳۵۰ ص: جدول.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۸۳۳۰-۷۵-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۳۲۸-۳۵۰.
موضوع	: سیاست جغرافیایی - ایران Geopolitics - Iran مرزهای دریایی - ایران Maritime boundaries - Iran مرزها - جنبه‌های سیاسی Boundaries -- Political aspects
شناسه افزوده	: کمال علوی، سیدمسعود، ۱۳۴۷
شناسه افزوده	: دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا، انتشارات دافوس
شماره کتابشناسی ملی	: ۹۹۱۴۹۷۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیپا

عنوان: ژئوپلیتیک دریایی ایران (مفاهیم، ظرفیت‌ها، راهبردها)

مؤلفان: محمود واثق و سیدمسعود کمال علوی

صفحه‌آرایی: بهنام اسدی

طرح روی جلد: علیرضا اکبرپور

ناشر: دافوس

شمارگان: ۱۰۰۰

تعداد صفحه: ۳۵۰ ص

تاریخ نشر: ۱۴۰۳

نوبت چاپ: چاپ اول

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مدیریت چاپ، انتشارات و فصلنامه دانشگاه فرماندهی و ستاد آجا

قیمت: ۳۷۰۰۰۰۰ ریال

نشانی: تهران، میدان پاستور، خیابان دانشگاه جنگ، دانشگاه فرماندهی و ستاد، انتشارات دافوس

تلفن: ۶۶۴۱۴۱۹۱ - ۰۲۱، ۶۶۴۷۰۴۸۶ - ۰۲۱

مسئولیت صحت مطالب بر عهده مؤلفان است.

کلیه حقوق برای دافوس آجا محفوظ است (نقل مطالب با ذکر مأخذ بلامانع است).

فصل اول: مفاهیم و نظریه‌ها

مقدمه	۱۶
مفاهیم اساسی	۱۶
سیر تکوین جغرافیای سیاسی و ژئوپلیتیک در جهان	۱۶
دوره ژئوپلیتیک کلاسیک	۱۶
دوره ژئوپلیتیک سنتی	۱۷
رکود جغرافیای سیاسی	۱۹
رویکرد کمی-فضایی	۲۰
جغرافیای سیاسی رادیکال و چیرگی رویکرد اقتصاد سیاسی	۲۰
جغرافیای سیاسی انسانگرا	۲۱
احیای ژئوپلیتیک	۲۱
فروپاشی نظام دوقطبی و گسترش قلمرو و مسائل مطرح در جغرافیای سیاسی	۲۱
ژئوپلیتیک	۲۲
عوامل ژئوپلیتیک	۲۵
سیاست خارجی	۲۶
عوامل ژئوپلیتیک مؤثر در سیاست خارجی از دیدگاه صاحب نظران	۲۶
ژئوپلیتیک دسترسی	۲۷
عمق ژئوپلیتیک	۲۹
عوامل تأثیر گذار بر عمق ژئوپلیتیک	۳۰
ژئوپلیتیک دریایی	۳۱
عمق ژئوپلیتیک در آب‌های آزاد	۳۲
استراتژی قدرت دریایی	۳۳
قدرت نظامی دریایی	۳۷
حکمرانی دریایی	۴۰

بنادر ایران	۲۰۸
نظریه قدرت بندری	۲۰۹
جایگاه و اهمیت بخش حمل و نقل دریایی کشور	۲۱۰
بنادر بازرگانی تحت حاکمیت سازمان بنادر و دریانوردی کشور	۲۱۳
ظرفیت‌های نفت و گاز ایران	۲۴۰
ژئوپلیتیک انرژی	۲۴۴
منابع نفتی و گازی دریایی	۲۴۵
میادین مشترک ایران	۲۴۷
صنعت شیلات	۲۵۰
کریدورهای بین‌المللی عبوری از آب‌های ایران	۲۵۱

فصل سوم: راهبردها

مقدمه	۲۶۰
مؤلفه‌های ارزیابی راهبردها	۲۶۰
بیانات رهبر معظم انقلاب ^{مدظله‌العالی} در خصوص مفهوم پیشرفت دریایی و حکمرانی دریامحور ...	۲۶۲
راهبردها	۲۶۶
راهبردهای نظامی	۲۶۶
۱. تقویت دیپلماسی دفاعی دریایی	۲۶۶
۲. نقش آفرینی دیپلماسی دریایی در توسعه و تقویت سیاست خارجی کشور	۲۷۰
۳. انعقاد پیمان امنیت دسته‌جمعی میان کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای و حضور فعال نیروی دریایی در اتحادیه‌ها و ائتلاف‌های دریایی بین‌المللی	۲۷۲
۴. مشارکت با کشورهای دیگر جهت مقابله با تروریسم دریایی و حفظ امنیت خطوط کشتیرانی بین‌المللی	۲۷۹
۵. انجام رزمایش‌های دریایی مشترک با کشورهای منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای	۲۸۲
۶. انجام مأموریت‌های مستمر ناوگان نیروی دریایی در آب‌های آزاد جهان	۲۸۵
۷. توسعه و تقویت مداوم نیروی دریایی کشور از جهات مختلف (آموزش، تجهیزات و فناوری)	۲۹۰

۲۹۴	۸. احداث پایگاه دریایی در کشورهای دوست و همسو
۲۹۵	۹. بهره‌مندی از فناوری‌های برترساز در نیروی دریایی
۳۰۱	راهبردهای غیرنظامی
۳۰۱	۱. توسعه و آمایش سواحل، بنادر و جزایر بر مبنای توسعه اقتصاد دریامحور
۳۰۵	۲. تقویت امکانات بندری، تجاری، ترانزیتی، صنایع دریایی و دریانوردی
۳۱۰	۳. توسعه فرهنگ دریایی در جامعه ایران در همه سطوح
	۴. نوسازی و جوان‌سازی ناوگان در جنوب و شمال کشور و افزایش تعداد شناورهای تجاری، گردشگری، شیلات و سوخت‌بر
۳۱۲	
۳۱۵	۵. توسعه زیرساخت‌های گردشگری دریایی در مناطق ساحلی
	۶. توسعه مراکز علمی و مهارتی در حوزه علوم دریایی و ارتقای سطح آموزش نیروی انسانی در بخش دریایی، نگهداری و حفظ سرمایه انسانی دریانورد
۳۱۷	
	۷. اتخاذ رویکرد سیاست خارجی بر مبنای رفع تحریم‌ها به منظور جذب سرمایه‌گذاری خارجی در صنایع و خدمات دریایی کشور
۳۱۸	
	۸. اتخاذ دیپلماسی فعال و حضور هوشمند در سازمان‌ها و اتحادیه‌های بین‌المللی به منظور نقش‌یابی در اقتصاد دریایی بین‌المللی
۳۲۰	
۳۲۴	اهداف حاصل از راهبردها
۳۲۴	اهداف حاصل از به کارگیری راهبردها در حوزه غیرنظامی
۳۲۴	اهداف حاصل از به کارگیری راهبردها در حوزه نظامی
۳۲۴	پیشنهادهای

منابع و مأخذ

۳۲۸	منابع فارسی
۳۴۸	منابع انگلیسی

پیشگفتار

اهمیت بهره‌برداری از دریا و منافع آن نه فقط در جوامع بشری همواره مطرح بوده بلکه در آیات و روایات متعددی در آموزه‌های دینی هم مورد تأکید قرار گرفته است. دریا و برخوردار بودن از ساحل، برای هر کشور، یک فرصت بزرگ برای پیشرفت و حفظ منافع ملی محسوب می‌شود. منافع حاصل از دسترسی به دریا برای یک کشور و یک ملت، موضوعی راهبردی و همراه با فواید بزرگ و کلان است. لذا در دنیای امروز دریاها به ویژه آب‌های بین‌المللی، نقش بسیار ارزشمندی در تأمین امنیت جهانی و کسب قدرت دارند و حضور در عرصه دریا و تسلط بر آب‌های بین‌المللی یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های کشورهای قدرتمند بوده و هست. در حقیقت آن کسی که بیشتر به دریا تسلط دارد، به همان اندازه دارای قدرت است.

شاید بتوان گفت نخستین شبکه سخت‌افزاری جهانی، راه‌های ارتباطی دریایی بین جوامع بشری به ویژه در دو سوی آب‌های اقیانوس‌ها بوده است و کشورهای مجاور دریا که از موقعیت خاص جغرافیایی بهره‌مند هستند، با بهره‌گیری از شبکه ارتباط دریایی (خطوط مواصلاتی دریایی) اهداف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و نظامی خود را دنبال کرده‌اند. به عبارت دیگر موقعیت جغرافیایی کشورهای مجاور دریا با بهره‌گیری از ویژگی‌های خاص از یکسو و نیاز و انگیزش‌های حکومتی و ملت‌ها از سوی دیگر، موجب ایجاد تحرک و توسعه نه فقط در سرزمین خود شده‌اند که نمونه بارز آن مشاهده اکثر شهرهای توسعه یافته و پرجمعیت در کنار دریا است، بلکه موجب انتقال و اعمال قدرت به سایر سرزمین‌های دیگر هم شده‌اند.

کشور جمهوری اسلامی ایران از جمله نادرترین کشورهای جهان است که ضمن دارا بودن ۱۵ همسایه، از مؤلفه‌های خاص جغرافیایی در زمینه‌های ژئوپلیتیکی، ژئواکونومی، ژئوکالچری برخوردار است و بر دو منطقه دریایی و تنگه مهم راهبردی در جهان اشرافیت دارد. لذا جمهوری اسلامی ایران نه فقط دارای نقش کلیدی در تحولات منطقه بلکه نقشی مهم در سطح جهانی به ویژه در بعد منابع و خطوط انتقال انرژی که قلب تپنده صنعت کشورهای شرق و غرب است دارد. توسعه و ایفای نقش مقتدرانه در مسیر تامین و صیانت از منافع و منابع حساس در محیط ملی، منطقه‌ای و جهانی مستلزم توسعه و پیشرفت‌های جهشی در ابعاد و مؤلفه‌های تأثیرگذار در ارتقای قدرت دریایی که در ارتباط مستقیم با قدرت که همان اقتدار ملی است می‌باشد.